

LUNDS
UNIVERSITET

C-opsats
Lunds Universitet
HT011

VATTEN SOM EN MÄNSKLIG RÄTTIGHET

En tolkning av en rättighet utifrån olika perspektiv

Erik Bastrup
8910030017
MRSK30

Handledare
Olof Beckman

Abstract

Water is fundamental for life and prerequisite for the realization of numerous human rights. What we do with our water today will have consequences all around the world for generations to come. The draught in northern Africa from the summer of 2011 shows us that water have become a more precious resource then ever before. Many people live on the brink of death because of water shortages and many more have already died from water related deceases.

Meanwhile, the international community is struggling between recognizing water as a fundamental human right and recognizing it as a basic human need. But really, what is the difference between water as a fundamental human right and water as a basic human need?

This is an essay about the essential human right and need for water. In this essay I examine how the so called human right to water can be understood by relating it to the perspectives of rights and need. By doing this I also examine how water can be recognized as both a human right and a basic need and what it mean to define water by the use of this different concepts.

Ordförklaringar och förkortningar

WHO: World Health Organization

WTO: World Trade Organization

GC15: General Comment No.15

IMS: Istanbul Ministerial Statement

IKESKR: Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

ICCPR: Internationella konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna

WWF5: World Water Forum 5

CEDAW: Konventionen om avskaffande av alla slags diskriminering mot kvinnor

UDHR: The Universal Declaration of Human Rights (*allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna*)

Innehållsförteckning

Abstract.....	3
Ordförklaringar och förkortningar.....	4
Innehållsförteckning.....	5
1. Inledning.....	6
1.2 Syfte och frågeställning.....	7
1.3 Metod.....	7
1.4 Material.....	11
1.4.1 Primärmaterial.....	11
1.4.2 Material för den teoretiska diskussionen.....	12
1.4.3 Allmänt material.....	13
1.5 Avgränsning.....	14
2. Teoretiska perspektiv (Teori).....	16
2.1 Rättighetsperspektiv.....	16
2.1.1 Naturrätten – där rättigheter får mening?.....	16
2.1.2 Vad är en rättighet?.....	19
2.2 Behovsperspektiv.....	21
2.2.1 Maslows behovstrappa.....	21
2.3 Sammanfattning av perspektiven.....	23
3. Bakgrund.....	24
3.1 Vattenfakta.....	24
3.2 Rätt till vatten.....	25
4. Analys.....	28
4.1 Rättighetsperspektiv på vatten.....	28
4.2 Behovsperspektiv på en rättighet.....	33
5. Resultat och slutkommentarer.....	36
6. Referenser.....	39
5.1 Litteratur.....	39
5.2 Övrigt.....	39

1. Inledning

De senaste somrarna har det kommit varningssignaler om att vattennivåerna varit lägre i delar av Sverige. Dessa varningar har i regel följts av riktlinjer om att inte använda vattnet för att vattna trädgården eller att försöka vara mer sparsam med vattnet. Den främsta orsaken har varit att vi haft väldigt varma somrar med lite regn och mycket solsken, något som vi i Sverige för det mesta anser som positivt.

I andra delar av världen är dessa varningssignaler dock helt annorlunda. Där finns det inte tillräckligt med vatten för att människor ska kunna släcka sin törst. Många människor dör medan andra drabbas av sjukdomar för att det vatten som dem hittat är förorenat eller fullt av farliga bakterier. Denna vattenproblematik finns på många platser och blir mer och mer akut för varje år. Sommaren 2011 inträffade en stor torkkatastrof i norra Afrika som tvingade många människor att lämna sina hem på jakt efter vatten och mat. Tusentals människor dog på grund av detta och åter tusentals tvingades in i absolut fattigdom.

Vatten är den viktigaste naturresursen som vi har på jorden. Det är förutsättningen och själva grundbulten för allt liv. Internationellt kämpar många människor med olika vattenrelaterade frågor. En av dessa är att erkänna vatten som en mänsklig rättighet. År 2002 kom ett genombrott i denna fråga då kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter förtydligade genom dokumentet General Comment No 15 att vatten är att anse som en mänsklig rättighet genom att artiklarna i IKESKR förutsätter att rättigheten till vatten är uppfylld. År 2009 hölls World Water Forum 5 i Istanbul Turkiet under parollen ”bridging divides for water”. Förhoppningen var att diskutera fram hur världen tillsammans ska möta morgondagens vattenfrågor. Ur WWF5 kom dokumentet Istanbul Ministerial Statement som erkände vatten som ett basalt mänskligt behov, inte som en rättighet.

Vatten omnämns alltså på olika sätt, ibland som en rättighet, ibland som ett behov. Hur förhållandet mellan dessa två begrepp ser ut samt vad det innebär att kalla en mänsklig rättighet för ett mänskligt behov är några av de utgångspunkter som denna uppsats vilar på. Att diskutera vatten som en rättighet eller som ett behov får konsekvenser, inte bara i den närliggande framtiden utan även i ett längre perspektiv. Hur vi väljer att hantera vattnet idag skapar förutsättningar och problem som senare generationer kommer att få ta itu med när det kommer till hur de ska hantera sitt vatten och sina liv.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka vad ett behovsperspektiv kontra ett rättighetsperspektiv innebär för tolkningen av den mänskliga rättigheten till vatten. Jag vill komma fram till vad skillnaden är mellan att benämna vatten som en rättighet eller ett mänskligt behov och utifrån detta ta reda på vad detta innebär för tolkningen av den mänskliga rättigheten till vatten som den är skriven i General Comment No.15 (Senare kallad GC15).

Huvudproblemformuleringen blir därför: Vad innebär ett behovsperspektiv kontra ett rättighetsperspektiv för tolkningen av den mänskliga rättigheten till (dricks-) vatten som den uttrycks i GC15?

Detta leder i sin tur arbetet in på flera mindre delfrågeställningar som:

1. Vad innebär ett behovsperspektiv på dricksvatten?
2. Vad innebär ett rättighetsperspektiv på dricksvatten?
3. Är dessa två perspektiv förenliga med varandra?
4. Hur uttrycks den mänskliga rättigheten till vatten i GC15?

Dessa mindre frågeställningar har jag därför arbetat med parallellt för att besvara den stora övergripande problemformuleringen.

1.3 Metod

Jag har i denna uppsats analyserat den mänskliga rättigheten till vatten som den är skriven i dokumentet GC15. Jag har också analyserat vad paragraf 15 i IMS innebär för tolkningen av denna rättighet. Jag har syntetiserat de bakomliggande idéerna i dokumenten med varandra och diskuterat dessa med hjälp av annan litteratur i teoridelen som verktyg. De begrepp som varit mest tydliga i uppsatsen är rättighet och behov. Dessa har fungerat som ledord för alla diskussioner som jag har fört genom arbetet med materialet.

Den metod jag har använt för att göra detta bygger på en idé- ideologianalys av FN dokumentet General Comment No.15 (senare kallad GC15) och Istanbul Ministerial Statement (senare kallad IMS) från konferensen World Water Forum 5. Främst är det GC 15 som har analyserats och sedan relaterats till paragraf 15 i IMS.

Den idé- och ideologianalys som jag har använt i denna uppsats har utgått ifrån den metod som är skriven i boken ”*Textens mening och makt*” av Kristina Boréus och Göran Bergström¹. Denna metod innebär att jag genomför en textanalys av GC15 och paragraf 15 i IMS för att sedan identifiera ideologin bakom främst GC15. Metoden går ut på att hitta ideologin i texten som består i en synlig del, det vill säga det som står skrivet (ex. mänsklig rättighet till vatten) och en latent (osynlig) del som står mellan raderna. Efter att ha identifierat dessa delar av ideologin har jag synliggjort detta genom att relatera till en kontext som i denna uppsats är de teoretiska perspektiv som finns i uppsatsens teoridel. Främst är det vad som är en rättighet och hur den mänskliga rättigheten till vatten kan tolkas genom ett rättighetsperspektiv i GC15 som behandlas. Sedan har jag fört en diskussion kring de bakomliggande idéerna och tankarna i GC15 och relaterat dessa till verkligheten genom paragraf 15 i IMS.

En idé- och ideologianalys kan se mycket olika ut beroende på vilken utgångspunkt studien har. I denna uppsats har det därför varit viktigt att fokusera på de teoretiska perspektiven kring rättighet och behov. Perspektiven är den verklighet som GC15 relateras till i analysen och det är med hjälp av perspektiven som texten i GC15 analyseras.

För att begripliggöra och identifiera den latent (osynliga) delen av en ideologi menar Boréus och Bergström att vi måste ställa frågan ”*Vilken verklighet handlar texten om?*”. Därför jag har efter textanalysen och diskussionen kring de olika perspektiven ställt frågan ”*Vilken verklighet handlar GC15 om?*” till materialet. Sedan har jag diskuterat den verklighet som jag anser ha blivit synliggjord genom analysen av GC15 samt vilken verklighet som innehållet i GC15 möter i IMS.

För att relatera texten och den verklighet som hittats till en given kontext menar Boréus och Bergström att vi måste ställa frågan ”*Vilka säger sig ideologin representera och vilka andra uppfattningar tar den strid mot?*”. Grundföreställningen i detta är att vissa ideologier handlar på ett sätt, medan andra handlar på ett annat. I uppsatsen har jag därför valt att tolka ideologi på så sätt att de (kommittén) som skrivit texten har haft en utgångspunkt och ett, för dem, givet sätt att tolka den mänskliga rättigheten till vatten på. Vilka ideologin säger sig representera och vilka andra uppfattningar den tar strid mot blir då istället hur kommittén bakom GC15 har valt att tolka rättigheten till vatten genom IKESKR och vilken skillnad detta innebär gentemot en annan föreställning om vatten som ett behov. I IMS är det endast paragraf 15 som analyseras för att få in en extra dimension och förtydliga vilken annan uppfattning och verklighet som rättigheten till vatten möter.

¹ Bergström, Boréus, Göran, Kristina., *Textens mening och makt*, Kapitel 4, sid. 149-179

Förenklat och i punktform har jag alltså tolkat metoden och använt mig av den i uppsatsen på följande sätt:

1. Drag i de båda texterna har relaterats till en omgivande social praktik. Denna praktik är att anse vara diskussionen kring rättigheter och behov som återfinns i teorikapitlet.
2. Ideologin, eller ”idéerna bakom” texterna, som består av en synlig del och en underliggande latent (osynlig) del har jag hittat. Den synliga delen är den mänskliga rättigheten till vatten som den är skriven i GC15 medan den osynliga delen istället kan anses vara vad rättigheten möter för verklighet i paragraf 15 i IMS.
3. Det ”osynliga” har jag gjort synligt genom en diskussion av materialet med de teoretiska perspektiven som hjälpmedel för att få fram ett resultat som jag sedan har diskuterat utifrån frågeställningen ”*Vad innebär ett behovsperspektiv respektive ett rättighetsperspektiv för tolkningen av den mänskliga rättigheten till (dricks-) vatten som den uttrycks i GC15*” i slutsatsen.

Sättet som jag genomfört ovanstående på är:

- a) En beskrivning av GC15 och paragraf 15 i IMS där de viktigaste delarna i de båda texterna synliggjorts.
- b) Analyserat och begripliggjort den latent delen i dessa texter genom att fråga: *Vilken verklighet handlar texten (GC15) om?* Därigenom har jag kommit fram till den motsättning som finns mellan att tolka rättigheten olika.
- c) Fullgjort begripligheten genom att relatera verkligheten/resultatet av den tidigare frågan till en kontext: *Vilka säger sig ideologin representera? Vilka andra uppfattningar för den strid mot?* Den bakomliggande åsikten eller ”idén” om rättigheter har med detta blivit synliggjord och därför kunnat relateras till den uppfattning om behov som återfinns i paragraf 15 i IMS.

Detta metodval haltar dock litet på vissa punkter som jag här vill förtydliga. Eftersom jag endast använder mig av en liten sektion (en paragraf) på några rader i IMS så är en fullständig idé- ideologi analys inte möjlig på det dokumentet. Därför blir den jämförelse som jag genomför mellan IMS och GC15 lite annorlunda än om jag använt hela dokumentet IMS. Jag genomför en analys utifrån idé- ideologi metoden på GC15 i de steg som jag förklarat ovan

och hittar såväl den verklighet dokumentet handlar om som de underliggande idéerna bakom texten. Sedan har jag analyserat paragraf 15 i IMS med hjälp av en behovsteori för att tillsist relatera och jämföra det jag hittat där med den verklighet som jag synliggjort i GC15. Det går alltså att hävda att jag endast använder idé – och ideologi metoden till att analysera GC15 och att jag istället använder en annan metod som är liknande textanalys av paragraf 15 i IMS.

Här är det dock viktigt att poängtera att för att kunna använda metoden i denna studie av den mänskliga rättigheten till vatten så måste de frågor som jag har ställt till GC15 relateras till något annat. Detta för att kunna få fram den ”uppfattning” som ideologin för strid emot. Därför vill jag hävda att mitt metodval i uppsatsen är viktig även för dokumentet IMS då detta har inneburit att jag haft en punkt att relatera mina fynd till. Vidare anser jag mig ha hittat några utgångspunkter i IMS som jag heller inte skulle ha funnit utan att ha tagit hjälp av idé- och ideologi metoden.

Idé- och ideologimetoden är nära besläktad med den lite mindre pompösa textanalysen och jag anser även därför att jag genom att ha kanske böjt lite på reglerna i en metod kunnat få ut mer av studien samt hittat andra infallsvinklar som jag ansett varit givande och för arbetet framåt.

1.4 Material

Nedan följer en diskussion kring det material som jag har använt i uppsatsen. För att underlätta läsningen är materialet uppdelat i *Primärmaterial*, *Material för den teoretiska diskussionen* och *Allmänt material*. Denna del syftar till att vara diskussion kring såväl källkritik som presentation av de olika källorna som arbetet bygger på.

1.4.1 Primärmaterial

Denna uppsats primärmaterial är General Comment No.15 (GC15) och Istanbul Ministerial Statement (IMS).

GC15 är ett dokument som förkunnar hur den mänskliga rättigheten till vatten är förankrad i konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (IKESKR). GC15 betyder direkt översatt ”allmänna kommentarer 15” och är utgiven av kommittén för ESK-rättigheterna. Kommittén som skrivit dokumentet är i en direkt beroendeställning eftersom att deras jobb går ut på att tolka de olika rättigheter som återfinns i IKESKR. Syftet med GC15 är att förtydliga de ”väsentliga frågor som uppkommer i genomförandet av ESK-konventionen” och sedan komma med förslag och rekommendationer på hur staterna kan arbeta med dessa frågor.² Varför dokumentet kom till (tillkomst) är att den mänskliga rättigheten till vatten inte har uppnått status som en rättighet och kommittén behövde förtydliga att rätten till vatten är fundamental för uppfyllandet av ESK-rättigheterna, vilket gjordes 2002. Kommittén består av 18 personer som är ”självständiga sakkunniga” och som väljs på fyra års basis åt gången. De som sitter i kommittén är sakkunniga i ESK rättigheter och kan därför ha en tendens att tolka rättigheterna utifrån ett MR-perspektiv.³

IMS är ett dokument som kom till efter World Water Forum 5 (WWF5) som hölls i Istanbul Turkiet den 20-22 mars 2009. Det är ett uttalande av de ministrar från hela världen som deltog vid forumet och ett dokument som förkunnar vad dessa ministrar anser vara det viktigaste inom vatten att arbeta med. Dokumentet innehåller den syn som ministrarna tillsammans har på vatten och ”löften” om att hårdare arbete ska påbörjas för att till exempel uppnå FN:s Millenniemål. Intressant med IMS är att det är staternas gemensamma strävan kring vatten och inte endast enskilda uttalanden. Eftersom att det är stater som står bakom texten är tendensen tydlig att dokumentet är vinklat åt olika håll. Den mänskliga rättigheten till vatten erkänns inte explicit utan det är snarare så att vatten erkänns som ett mänskligt

² Kela.fi hemsida, På Svenska/Om FPA/ Lagar och anvisningar/Internationella organ/FN:s ESK-kommitté

³ Ibid.

behov. Vidare kan alla ministrar anses vara i en beroendeställning, såväl från/till det egna landet som från diverse vattenföretag och andra vattenintressenter.

1.4.2 Material för den teoretiska diskussionen

I den teoretiska diskussionen om de olika perspektiven på rättighet och behov har jag använt mig av flera olika litterära verk för att skapa diskussion mellan dessa och bygga upp en verklighet att relatera till (som nämns i metoden). I avsnittet naturrätten har jag använt boken ”*Om de mänskliga och medborgerliga plikterna enligt naturrätten*” skriven av Samuel Pufendorf. Pufendorfs författade sitt verk i ett Europa som låg i ruiner efter 30åriga kriget och det är i det ljuset som han ska läsas. Jag har refererat det Pufendorf anser om den universella naturrätten och relationen mellan naturrätt och skyldigheter. Jag har med avsikt utelämnat andra delar av diskussionen som tillexempel hur stater uppkommer eller huruvida det är rätt av medborgarna att göra uppror mot förtryck eller inte som han också behandlar i sin bok. Den del som jag varit mest intresserad av heter ”om naturrätten” där Pufendorf med mer generella ordalag förklarar sin syn på naturrätten, dess uppkomst och skyldigheterna som finns i den naturliga rättigheten. Pufendorf själv sägs ha tyckt att ”*även en kung kan fela*” och om en stat begår övergrepp mot sin befolkning av klara intressen eller av nödvändighet så har inte medborgarna rätt resa sig mot denna behandling. Trots detta anser jag att hans bok om naturrätten är en mycket bra introduktion till ämnet och fungerar därför väldigt bra i avseende att vara en underrubrik till denna uppsats teoridiskussion kring rättigheter och skyldigheter.

Under rubriken ”rättighetsperspektiv” har jag diskuterat Henry Shues bok ”*Basic rights*” om internationell distributiv rättvisa som utkom 1980. Shue är en välrenommerad professor från andra sidan atlanten och hans bok fick stort genomslag när den nådde marknaden. Jag anser att de tankar som Shue har om de korresponderande skyldigheterna och om vad som är basala rättigheter stämmer väl in på den allmänna diskussionen kring rättigheter som jag tidigare läst. Shue diskuterar rättigheter med utgångspunkt i ICCPR vilket skapar vissa avgränsningsfrågor (se avgränsning). Shue har vissa källkritiska diskussioner i inledningen till boken där han menar att ämnet är för honom så viktigt att han höjer ett varningens finger för att källan kan bli lite tendensiös i vissa avseenden. Jag har dock inte själv funnit något som jag kan vara kritiskt till men är samtidigt medveten om problematiken kring att studera och skriva om ett ämne som ligger en ”varmt om hjärtat”.

Under rubriken behovsperspektiv har jag använt mig av Abraham H. Maslows behovstrappa för att diskutera kring begreppet och hans perspektiv på behov. Abraham H.

Maslow utkom med en teori om mänsklig motivation 1942 som heter ”*A theory of human motivation*” där diskuterar han ”basic needs – basala behov” och hur mänskligt behov är uppbyggt. Detta har jag sedan diskuterat i uppsatsen utifrån dels det som Maslow själv skriver men även med hjälp av böckerna ”*psykologins grunder*” skriven av Lars Karlsson och ”*Personality, Theory and Research*” skriven av Lawrence A Pervin och Daniel Cervone som båda är förekommande i diverse psykologikurser vid till exempel Lunds Universitet. Maslow själv ställde inte upp sin teori i en trappa utan detta är något som har skett senare av andra forskare som studerat Maslow men i materialet diskuteras olika nivåer av behov vilket jag har ansett vara viktigt vid den teoretiska diskussionen kring ett behovsperspektiv.

1.4.3 Allmänt material

I uppsatsen har jag använt litteratur för att framhäva fakta om vatten. Främst i bakgrundskapitlet har jag, genom att använda olika källor, staplat fakta som jag ansett vara relevant för att ge en så bra bild som möjligt över den rådande vattensituationen i världen. I detta avsnitt har jag använt böckerna ”*Dricksvatten för en hållbar utveckling*” skriven av Anders Nordström, ”*Krig om vattnet*” skriven av Vandana Shiva, ”*Waterlaw for the twentyfirst century*” skriven av David Takacs, ”*Globalization of water*” skriven av Aryen Y Hoekstra och Ashok K Chopagain samt FN resolutionen ”*Resolution 64/292 (2010)*”. En referens finns även till boken ”*Blue gold – the battle against corporate theft of the worlds water*” skriven av Maude Barlow och Tony Clarke.

”*Dricksvatten för en hållbar utveckling*” är en bok som behandlar den miljöpåverkan som vatten har. I boken finns till exempel olika kretslopp och liknande uppritat samt diskussioner om förorenade sjöar och hav med. I denna uppsats har jag använt boken för att ge fakta om sådant som jag känt vara viktigt för läsaren att förstå innan hon eller han läser analysen. Boken i sig är väldigt allmänt hållen och är mer en informationsbok än något annat och även om författarens egna resonemang lyser igenom är det som jag valt att referera till underbyggt med empiriska undersökningar och fakta.

”*Krig om vattnet*” är en bok som handlar om den problematik som finns med vatten idag. Vandana Shiva som skrivit boken är en indisk kvinna som har lång erfarenhet av vattenpolitik och vattenaktivism. Hon är motståndare, precis som Barlow och Clarke, till vattenprivatiseringar och hennes bok är väldigt vinklad åt ett håll. Boken är hennes egen åsikt och hon gör ingen större ansträngning att dölja dessa. Jag har i detta avseende endast refererat sådant som hon kan underbygga med fakta och så långt det varit möjligt har jag valt att inte

utveckla eller referera hennes egna åsikter då det skulle ta fokus från det vetenskapliga som denna uppsats strävar efter att uppnå.

”*Waterlaw for the twentyfirst century*” skriven av David Takacs och ”*Globalization of water*” skriven av Aryen Y Hoekstra och Ashok K Chopagain har jag tagit väldigt lite fakta ur. Dessa böcker har mer fungerat som ett komplement till den andra litteraturen. Någon närmare källkritisk diskussion om dessa känns därför inte nödvändig men som med alla böcker finns det givetvis tendenser som är mer eller mindre synliga. I David Takacs bok bygger det mesta på internationella lagar och regler som han har sammanställt medan det i ”*Globalization of water*” är mer en diskussion kring hur vatten globaliserats och till viss del hur vatten används i världen.

”*Blue gold – the battle against corporate theft of the worlds water*” skriven av Maude Barlow och Tony Clarke är en bok som är väldigt kritisk till privatiseringar av vatten. På grund av detta har jag valt att endast använda den i liten utsträckning för att presentera några vattenfakta som boken nämner. Detta har jag gjort för att inte uppsatsens utgångspunkt ska bli ifrågasatt på grund av för eller emot privatiseringar av vatten.

FN resolutionen ”*Resolution 64/292 (2010)*” finns det en närmare presentation av i uppsatsens bakgrundskapitel. Rent objektivt är detta den bästa källan då den i viss mån kan kallas för en primärkälla. Det är en resolution som är antagen av FN och utformad av FN och det som står i resolutionen är baserat på fakta från andra FN organ som till exempel WHO.

1.5 Avgränsning

Jag har tidigare diskuterat det material som jag använt i uppsatsen. Här vill jag fördjupa detta ytterligare genom att diskutera vilka val om avgränsning som jag har utsatt materialet för.

Ett arbete om vatten innebär oundvikligen att aktiva val måste göras om avgränsning. Vatten är ett sådant ämne som det går att skriva tusentals och åter tusentals intressanta och givande sidor om och ändå inte ens då kommit i närheten av att ha behandlat allt material som finns. I denna uppsats har jag därför gjort ganska grova gränsdragningar för att det ens ska vara möjligt att skriva en uppsats på ämnet vatten.

Jag har valt att endast diskutera vatten i form av dricksvatten och utelämnat diskussionen kring andra former som sanitet, ekosystem och buteljerat vatten. Främst för att materialet som jag använt till stor del behandlar dricksvatten men även för att jag har ansett att diskussionen kring den mänskliga rättigheten till dricksvatten varit för mig mer intressant. Med det inte sagt att rätten till sanitet eller det buteljerade vattnets miljöpåverkan är mindre viktigt, snarare

tvärt om, men som jag nämnt så har jag varit tvungen att snäva ner arbetet för att göra den stora mängden fakta hanterlig i denna uppsats. På de ställen i texten som ordet vatten förekommer är det alltså dricksvatten som jag menar om inget annat står.

I de båda primärmaterial som jag analyserat i uppsatsen finns det referenser och diskussioner kring andra delar av vattenproblematiken vilket har gjort att jag behövt sälla i materialet för att hitta det som varit av mest vikt för min egen undersökning. Det som står skrivet i denna uppsats analysdel är med andra ord baserat på ett aktivt urval i de två primärkällorna. I analysen av dessa dokument har jag även förhållit mig till det faktum att GC15 är skriven utifrån IKESKR medan Henry Shue som jag använder som verktyg för att analysera delar av dokumentet diskuterar rättigheter utifrån den internationella konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna (ICCPR). Detta val blir mer klart i Analysen och i teoridelen av uppsatsen. Här har jag alltså gjort ett annat urval som är baserat på det material som jag valt för uppsatsens teoridel.

Vid den teoretiska diskussionen har jag avgränsat mig på olika sätt. I *rättighetsperspektiv* har jag studerat främst två forskares syn på rättigheter. Samuel Pufendorf som är från längre bak i tiden och Henry Shue som är verksam än idag. Under rubriken *Naturrätten – där rättigheter får mening?* är det Pufendorf syn på vad som är en rättighet utifrån naturrätten samt vilka skyldigheter som han anser finns i naturrätten jag varit ute efter och jag har därför helt utelämnat andra delar. Viktigt att känna till är även att jag i detta avsnitt endast diskuterat den moderna icke-religiösa naturrätten då jag anser och har ansett att religion och rättigheter inte ska blandas ihop. Under rubriken *Vad är en rättighet?* har jag mest varit ute efter Shues diskussion om de korresponderande skyldigheterna samt hur rättigheter är kopplade till krav på andra. Här har jag utelämnat mycket annat som han skriver om i sin bok då det varit för mig irrelevant att diskutera i relation till uppsatsens ämne.

Det *behovsperspektiv* jag använt är avgränsat på så sätt att jag endast använt Maslows definition av basala behov och ingen annan litteratur han skrivit för att detta passar väl in i den stora bilden av ”Maslows behovstrappa”. Varför denna snäva avgränsning och varför jag endast diskuterar en behovsteori är främst för att jag anser att Maslow ger uppsatsen de verktyg som behövs för att hjälpa analysen. Att ha med ett till perspektiv på behov kan innebära att uppsatsen svävar ut i vitt skilda områden vilket jag önskat att inte göra.

2. Teoretiska perspektiv (Teori)

I detta kapitel diskuterar jag de teoretiska perspektiv som ligger till grund för uppsatsens analys. Här avhandlas naturrätten i relation till rättigheter och skyldigheter samt korresponderande skyldigheter och vilka krav som kommer med att kalla något för en rättighet. Senare avhandlas även ett behovsperspektiv utifrån en teoretisk diskussion om Maslows behovstrappa.

2.1 Rättighetsperspektiv

Många människor har dedikerat sina liv åt studiet av de mänskliga rättigheterna (senare kallat MR). Från stora filosofer som Aristoteles och Ciceros tankar om vad som är rättvist och jämlikt till dagens internationella MR nätverk har det dock varit en alltför brokig historia.

Vad är en rättighet och vad innebär det att beteckna något som en rättighet? Detta avsnitt ämnar vara en teoretisk diskussion om människoperspektivet genom att beskriva vad det innebär att tolka något som en rättighet och hur rättigheter kan tolkas olika.

2.1.1 Naturrätten – där rättigheter får mening?

- *”Naturrätt: rättslära enligt vilken det finns rättsliga principer som är grundade i naturens egen ordning och nedlagda i människans natur och som står över de lagar som stiftats av människor.”*⁴

Ovanstående citat är hämtat från nationalencyklopedin på Internet. Det finns två ”skolor” av naturrätten vilka är en religiös och en icke-religiös inriktning. Mänskliga rättigheter anses härstamma från naturrätten som bland annat säger att alla människor har en inneboende rättighet att vara fria. Hon är född fri med vissa speciellt avgränsade rättigheter och egenskaper som ingen kan ta ifrån henne.⁵ Naturrätten är i egenskap av att vara just en föregångare till de mänskliga rättigheterna intressant i avseende att diskutera skyldigheter som kommer med en rättighet vilket är tydligt i diskussionen kring rättigheter.

Samuel Pufendorf ansåg att naturrätten utgår ifrån människans förnuft och hennes ”*empiriskt erfärbara människonatur*”.⁶ Detta betecknade han som ”*socialitas*” vilket senare

⁴ Nationalencyklopedin på nätet, *Sökord: Naturrätt*

⁵ Hayden, Patrick., *The philosophy of human rights*, s.151

⁶ Pufendorf, Samuel., *Om de mänskliga och medborgerliga plikterna enligt naturrätten*, s.18

har tolkats som att ”*varje människa måste efter måttet av sin förmåga vårda och slå vakt om den mellanmännsliga samlevnaden*”.⁷

Pufendorf utkom med en bok som han döpte till ”*Om de mänskliga och medborgerliga plikterna enligt naturrätten*”, där han har sammanställt hur han ser på naturrätt och hur vi som människor bör se och förhålla oss till den samma. I den boken menar han att naturrätten innebär att människan håller inget dyrare än sig själv. Hon strävar alltid efter att trygga sin egen existens först och hon har en inneboende uppfattning om vad som är rätt och vad som är fel. Vidare menar Pufendorf att människan försöker sträva efter det som är gott men att hon ibland kommer i konflikt med såväl sig själv som med andra.⁸ Pufendorf anser att människan har många lidelser som uttrycker sig i tillexempel driften till överflöd, girighet, ärelystnad och i behovet att överglänsa andra. Pufendorf skriver också att människor drivs ibland till att skada andra människor till följd av fattigdom men även av så enkla anledningar som att hennes resurser för tillfället inte räcker för att tillfredställa hennes eget begär eller behov.⁹

Pufendorf sammanfattar naturrätten på så sätt att den handlar om mellanmännslig samlevnad och den lag som är given människan av naturen är egentligen skapat av vårt eget förnuft. Naturrätten ger människan plikter som kan delas in i tre huvudavdelningar. Dessa är hur hon bör bete sig mot gud, hur hon bör bete sig mot sig själv och slutligen hur hon bör bete sig mot andra. Den sista plikten är i avseende att vara grunden till skapandet av de mänskliga rättigheterna mest central. Här menar Pufendorf att relationen till andra är den mellanmännsliga samlevnaden som även är naturrättens själva fundament.¹⁰

Hur kan en rättighet utskiljas i naturrätten? En tolkning är att en rättighet är att människan har rätt, något som inte kan kränkas, till sin egen kropp och sin egen tanke. Utifrån Pufendorfs bok om naturrätten kan en rättighet utskiljas i att människans inneboende egenskaper och viljor är en rättighet som hon har för att hon är människa. Dessa går inte - och får heller inte - tas ifrån henne då det skulle kunna innebära att hon tappar hela eller en del av sin egen mänsklighet.¹¹ Rättigheterna som människan har kommer inifrån och är givna henne av såväl naturen som av gud. Hon har med och på grund av dessa rättigheter vissa avgränsade skyldigheter och plikter gentemot sig själv och sin omvärld.

De plikter och skyldigheter som hon har delar Pufendorf in i tre ”*huvudavdelningar*”. Han menar att människan har en plikt och skyldighet gentemot såväl gud, sig själv som mot

⁷ Pufendorf, Samuel., *Om de mänskliga och medborgerliga plikterna enligt naturrätten*, s.18

⁸ Ibid. s.61

⁹ Ibid. s.63

¹⁰ Ibid. s.66

¹¹ Ibid. s.66

andra. Jag kommer med detta att fokusera på den tredje plikten och skyldigheten mot andra för att det är ”allas plikter mot alla” som innefattar de mest enkla principer för människans samlevnad.¹²

Inom dessa plikter skiljer Pufendorf på absoluta plikter och hypotetiska plikter. Absoluta plikter är sådana plikter som Pufendorf anser ha sin grund i den ”gemensamma förpliktelsen” vilket är plikter som gäller alla människor. De mer hypotetiska plikterna är plikter som beror på samhällsställning och andra villkor.¹³ Den mest absoluta plikten som en människa har är den som säger att ingen får skada någon annan. Det är en plikt som omfattar alla och som är mest central för att kunna bibehålla fred mellan människor emellan och därför central för att förstå de skyldigheter som människor har mot varandra.¹⁴ I denna plikt återfinns skyldigheterna att:

1. Inte skada andra.
2. Inte förstöra andras egendom eller liv (naturrätten anses vara ett skydd mot detta).
3. Ersätta skador om dessa uppstår och ”lämna gottgörelse”.¹⁵

Att inte skada andra är enligt Pufendorf uppdelat i många mindre skyldigheter som till exempel att inte skada andra varken direkt eller indirekt, ensam eller med hjälp av andra men även att om en skada uppstår av en olyckshändelse är den som orsakat skadan då utan skyldighet och skuld.¹⁶ Dessa tre huvudprinciper är att anse som själva fundamentet till mellanmännisklig samlevnad och förutsättningen för att människan ska kunna leva i harmoni med varandra.¹⁷ Dessa plikter och skyldigheter har även stora likheter med några av dagens MR diskussioner som kommer att bli mer tydliga längre fram i denna teoretiska del av uppsatsen.

¹² Pufendorf, Samuel., *Om de mänskliga och medborgerliga plikterna enligt naturrätten*, s.85

¹³ *Ibid.* s.85

¹⁴ *Ibid.* s.85-86

¹⁵ *Ibid.* s.85-90

¹⁶ *Ibid.* s.87-89

¹⁷ *Ibid.* s.85

2.1.2 Vad är en rättighet?

- ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.”¹⁸

Ovanstående citat är taget ur den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna är idag grunden för vilka alla andra mänskliga rättigheter kommer ifrån. I den allmänna förklaringen finns alla de grundläggande rättigheter som idag är ansedda som internationell lag och som alla världens stater måste följa. Mänskliga rättigheter är rättigheter som vi människor har på grund av, och helt enkelt för att vi är människor. Mänskliga rättigheter är universella och delas lika mellan alla människor oavsett vilket kön, läggning, ras, nationalitet eller ekonomisk bakgrund som personen har.¹⁹ Alla stater som skrivit under en mänsklig rättighet är förpliktigad att respektera, skydda och förverkliga rättigheten för statens medborgare. Detta är fundamentet till de mänskliga rättigheterna. Men vad innebär det att kalla något för en rättighet?

Rättigheter innebär och förutsätter vissa såkallade korresponderande skyldigheter. Henry Shue, författare till boken *Basic rights* om distributiv rättvisa, menar att det i varje basal rättighet finns tre olika korresponderande skyldigheter som måste uppfyllas för att rättighetsinnehavaren ska kunna åtnjuta sin rättighet. Dessa skyldigheter är:

- Skyldighet att *undvika* berövande (av rättighet).
- Skyldighet att *försvara* från berövande (av rättighet).
- Skyldighet att *hjälpa* den berövade (av rättighet).

Han menar att om denna teori stämmer (som han förespråkar) så är skillnaden mellan rättigheter inte en skillnad i själva rättigheten utan snarare en skillnad i hur rättigheten ska uppfyllas. Shue menar att även om inte alla rättigheter är lika och att det finns olika sätt att uppfylla dem på så måste dessa tre korresponderande skyldigheter ligga som grund vid själva uppfyllandet. Först när skyldigheterna ovan är uppfyllda kan vi alltså i viss mån tala om att en rättighet har blivit uppfylld.²⁰ Ett exempel kan tydliggöra detta mer. En stat har (om vi tar vatten som ett exempel) skyldighet att undvika att beröva vattentillgången för människor, skyldighet att försvara människorna mot andra som försöker beröva dem vattnet och skyldighet att hjälpa människor som har fått sitt vatten berövat.

¹⁸ FN., *Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna*, art.1

¹⁹ Ishay, Micheline R., *The history of human rights*, s.3

²⁰ Shue, Henry., *Basic Rights*, s.52-54

Shue menar också att ”ha” en rättighet är att vara i en position att ställa krav på andra. Att vara i en sådan position är i sin tur att vara i en situation där ens rättigheter bestäms utifrån allmänna bestämda principer som gör att rättigheten blir uppfylld.²¹ Vidare menar Shue att en rättighet är den rationella basen för ett rättvist krav. Det är endast på grund av att rättigheter kan leda till krav på omgivningen – och inte endast förfrågningar – som gör att rättigheter är så starkt knutna till den mänskliga värdigheten som dem är.²²

Shue menar att en basal rättighet är alla människors minsta krav på sin omgivning och på mänskligheten. En basal rättighet är som han kallar det ”the morality of depths” vilket översatt innebär att den basala rättigheten är moralens djup och den absolut lägsta formen av moral.²³ En icke-basal rättighet kan, enligt Shue, offras för att en basal rättighet ska kunna uppfyllas men en basal rättighet får aldrig under några omständigheter offras för att en icke-basal rättighet ska kunna uppfyllas.²⁴ En eventuell mänsklig rättighet till vatten kan med detta som utgångspunkt betecknas som den lägsta formen av moralisk skyldighet och på så sätt även en av de mest vitala rättigheterna. Krav och skyldighet är alltså två huvudanledningar i vad Shue skulle beteckna som en rättighet och det är krav och skyldighet i rättigheterna som gör att någon som blir skyddad av en rättighet har rätt till det som rättigheten ger rätt till.

Ur rättighetssynpunkt finns det dock vissa ställningstaganden om skillnader som kan göras. GC15 som analyseras i denna uppsats utgår ifrån IKESKR medan Henry Shue diskuterar rättigheter utifrån ICCPR. I artikel 2 av såväl IKESKR som ICCPR finns den text som styr hur konventionsstaterna ska hantera de rättigheter som återfinns i konventionerna. Här finns det betydande skillnader och likheter mellan dokumenten. Artikel 2 i IKESKR inleds med att ”*varje konventionsstat förpliktigar sig att [...] de i denna konvention inskrivna rättigheterna gradvis förverkligas i sin helhet[...]*”. Medan artikel 2 av ICCPR inleds med att ”*Varje konventionsstat åtar sig att respektera och tillförsäkra[...] rättigheterna i denna konvention[...]*”. Här ligger skillnaden i ordvalet att stater ska förpliktiga eller åta sig att förverkliga rättigheterna och respektera/tillförsäkra kontra förverkliga rättigheterna. Konventionerna nämner att rättigheterna ska åtnjutas eller utövas utan åtskillnad på grund av tillexempel ras, börd eller kön. Skillnaden mellan IKESKR och ICCPR är här att IKESKR nämner *förmögenhet* som en punkt medan ICCPR istället nämner *egendom*. Allt annat är lika. Den sista viktiga skillnaden är att IKESKR inte nämner explicit hur rättigheterna ska skyddas

²¹ Shue, Henry, . *Basic Rights*, s.13

²² Ibid. s.14

²³ Ibid. s.18-19

²⁴ Ibid. s.18

medan ICCPR nämner hur en kränkning av någon av rättigheterna i konventionen ska hanteras. Här märks till exempel, liknande de skyldigheter som Henry Shue diskuterar, att när en rättighet kränks ska konventionsstaterna erbjuda rättsmedel och rättslig prövning samt uppföljning av berörda myndigheters agerande.²⁵ IKESKR nämner istället för detta att utvecklingsländer "får" välja hur många, och till vilken grad, specifikt de ekonomiska rättigheterna ska gälla för icke-medborgare.²⁶

Mänskliga rättigheter har sammanfattas, något filosofiskt, som "*rättigheter alla människor har för att de är just människor*"²⁷ vilket är att anse som en ganska slående definition av rättigheter. Att det i varje rättighet finns korresponderande skyldigheter men även krav och tolkningsutrymme visar på att de mänskliga rättigheterna, som ska vara det yttersta skyddet mot förtryck och för en dräglig levnadsstandard, är oerhört mångfacetterat och kan ibland uppfattas som svårbegripligt. Skillnader mellan olika konventioner gör att tolkningen av en rättighet kan se olika ut beroende på vilken utgångspunkt och perspektiv som tolkaren har.

2.2 Behovsperspektiv

Det finns ett perspektiv på begreppet behov som jag vill förtydliga under denna rubrik. Begreppet behov är väldigt mångfacetterat och svårgreppat så för att begripliggöra några av de mer psykologiska aspekterna nämns här grunden i Maslows behovstrappa.

Varför ett behovsperspektiv? Internationellt finns det diskussioner som handlar om vatten som ett mänskligt behov och inte som en rättighet. Att kalla den mänskliga rättigheten till vatten för ett behov vill jag därför med denna teoretiska diskussion i anknytning till rättighetsperspektivet ovan förtydliga inte är helt oproblematiskt.

2.2.1 Maslows behovstrappa

Det mänskliga behovet ser oundvikligen väldigt olika ut mellan människor. Om begreppet behov, som jag velat hävda, är mångfacetterat så är människor än mer unika och skilda från varandra än så. Inom humanistisk psykologi har fokus i regel legat på att förklara människan som "den handlande individen" och hennes strävan efter olika livsmål.²⁸ Abraham H. Maslow

²⁵ FN, *Internationella konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna*, art.2(1-3)

²⁶ FN, *Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*, art.2(3)

²⁷ Hayden, Patrick, *The philosophy of human rights*, preface s.XV

²⁸ Cervone, Daniel, *Personality, theory and research*, s.202

har inom denna gren av psykologin sökt att definiera det mänskliga behovet och människans drivkraft för motivation.

Maslow menar, i likhet med naturrätten, att människan är i grunden god eller neutral. Hon saknar inte helt ondska men har en strävan efter att uppfylla sig själv och sina behov.²⁹ De behov som hon har kan rangordnas och ställas upp i vad som senare har kommit att bli kallat för ”Maslows behovstrappa”. De behov som Maslow menar att en människa har är förenklat:³⁰

- Fysiologiska behov som mat och vatten.
- Behov av säkerhet och trygghet.
- Behov av grupptillhörighet och kärlek.
- Behov av erkännande och självkänsla.
- Behov av självförverkligande.

I denna diskussion stannar jag dock vid det mest grundläggande behovet. Då det är det fysiologiska behovet som är det absolut viktigaste för liv enligt Maslow, och det är det fysiologiska behovet som behandlar människans grundläggande behov av till exempel vatten och mat. Har människan inte tillgång till mat eller vatten så kommer hon i det långa loppet helt bortse från de andra behov som hon har då detta är, enligt Maslow, viktigast för att hon ska kunna säkra sin egen existens.³¹

Maslow menar att när en människa domineras av ett behov, som till exempel törst efter vatten, tenderar alla hennes drömmar om framtiden att förändras. För en törstig människa är drömmen och även utopin snarare en outtömlig källa till vatten än andra ”högre” mänskliga behov som kärlek, frihet och respekt. Dessa tappar helt enkelt i betydelse då dem inte kan släcka hennes törst.³²

Först när människans mest grundläggande behov är tillgodosett kan vi tala om att det finns förutsättning för henne att sträva efter ett högre behov.³³ När nästa behov är tillgodosett strävar hon än högre tills hon når det högsta ”trappsteget” som innebär att alla hennes behov

²⁹ Cervone, Daniel., *Personality, theory and research*, s.202

³⁰ Tänk dig en trappa där nummer ett är längst ner och nummer 5 högst upp. Människan måste alltså kliva förbi ett steg för att nå ett annat. Behoven i senare litteratur om Maslows behovstrappa gestaltas ibland dock i fler steg än fem – I boken psykologins grunder skriven av Lars Karlsson på sidan 111 gestaltas trappan till exempel som en pyramid med 7 behovssteg. Här har författaren alltså vidareutvecklat teorin genom att lägga till kognitiva behov och estetiska behov innan det högsta steget i trappan som fortfarande är behovet av självförverkligande.

³¹ Abraham H. Maslow., *A theory of human motivation*, s.5

³² Ibid.

³³ Ibid.

är tillgodosedda och hon då kan sägas i någon mening ha förverkligat sig själv och nått sin högsta potential som människa.³⁴

Om vi stannar kvar på det lägsta trappsteget och relaterar detta till vatten finns det utrymme att tolka Maslow på olika sätt. Tillexempel kan vi se att en människa som inte får sitt dagliga behov av vatten tillfredställt inte heller har möjligheten att uppfylla sina drömmar. Hennes grundläggande behov av vatten gör att hon berövas de möjligheter som finns för henne att förverkliga sig själv. Vidare kan Maslow tolkas som att människan har ett fysiskt grundläggande behov som för henne är livsviktigt. Hon kan inte, precis som ett djur inte kan, leva utan att de mest basala behoven är tillgodosedda.

I frågan om vatten ses som ett behov så måste vi också ställa oss frågan vilket behov ses vatten som? Här menar Maslow att vatten är en fundamental del i det mänskliga livet och därför även en förutsättning för livet självt. Är något en förutsättning för livet självt är det i grunden ett behov som måste tillgodoses och därför ett basalt och livsviktigt inslag i en människas liv.

2.3 Sammanfattning av perspektiven

För att sammanfatta de olika perspektiven går det att utskilja att en basal rättighet är ett krav och en skyldighet som härstammar från människans inneboende egenskaper. Den är en förutsättning för hennes liv lika mycket som den är en förutsättning för hennes möjligheter. De rättigheter som finns i de allmänna MR regelverket kan tolkas på olika sätt med olika perspektiv på verkligheten. Skillnader mellan olika MR instrument som här främst har gestaltats i IKESKR och ICCPR uttrycker ännu en dimension till den stora mångfald av rättigheter som vi idag kallar för mänskliga.

Människan har ett behov som enligt Maslow är grundläggande för hennes existens och som hon måste få tillgodosett för att kunna leva ett så bra liv som möjligt. När det absolut minsta basala behovet är tillgodosett kommer människan oundvikligen att sträva högre och jaga uppfyllandet av nästa behov.

I grunden är människan god men i hennes strävan efter att förverkliga sig själv kommer hon att komma i konflikt med andra. De rättigheter som hon har ska hon använda för att ställa krav på sin omgivning men samtidigt vara medveten om de korresponderande skyldigheter som rättigheterna innebär.

³⁴ Abraham H. Maslow., *A theory of human motivation*, s.6

3. Bakgrund

Vatten är ursprunget till allt liv och utan vatten finns inget liv. Detta relativt enkla påstående påminner om att vatten är den absolut viktigaste resursen som finns på jorden. Idag lever en femtedel av jordens befolkning utan tillräcklig tillgång till rent vatten, dels som dricksvatten men även som sanitetsvatten. Detta innebär att cirka 1,1 miljard människor saknar möjligheten att leva ett liv fritt från törst och miljontals fler riskerar att få sjukdomar som kommer till följd av brist på rent vatten.³⁵

3.1 Vattenfakta

Omkring 40 procent av världens befolkning förlitar sig idag på de 214 största flodsystemen. Dessa floder rinner ofta igenom fler än ett land och samarbete mellan de stater som vattnet rinner igenom är en förutsättning för att en vattenbrist inte ska uppstå. Hur vattnet hanteras mellan gränserna är ofta grunden till många av de gränsöverskridande dispyter som vi ser i världen idag.³⁶

Stora floder som Nilen i östra Afrika och Ganges i norra Indien har under delar av året inget eller litet flöde av vatten i sina nedre lopp. Detta innebär att flodbotten är ibland helt torrlagd och människor som förlitar sig på vatten från dessa floder blir tvingade att ta vatten från grundvattenmagasinen. De problem som uppstår till följd av detta är att uttagen av vatten överskrider många gånger nybildningen av grundvattnet och vattennivån sjunker därför. Den årliga grundvattensänkningen har uppmätts till hela 1-3 meter per år i vissa delar av Indien och östra Afrika.³⁷

Ett land anses ha en allvarlig vattenkris när det finns mindre än 1000 kubikmeter vatten per person och år tillgängligt. När det tillgängliga vattnet är mindre än 500 kubikmeter per person anses det vara fara för människors liv. Ett skrämmande exempel på detta är Indien där det år 1951 fanns i genomsnitt 3450 kubikmeter vatten per person och år. Några decennier senare, i slutet av 1990talet, var siffran nere i 1250 kubikmeter. Prognoserna säger att vattentillgången kommer att fortsätta att sjunka till extremt låga 760 kubikmeter per person

³⁵ Nordström, Anders., *Dricksvatten för en hållbar utveckling*, sid. 9 och FN-dokument E/C.12/2002/11, General Comment No. 15 (2002), 20 January 2003, para.1

³⁶ Barlow Maude & Clarke Tony., *Blue gold – the battle against corporate theft of the world's water*, s.69

³⁷ Nordström, Anders., *Dricksvatten för en hållbar utveckling*, s.11

och år till år 2050. Alltså kommer vattenbristen innebära en fara för människors liv om bara några få år.³⁸

År 1998 hade 28 länder i världen haft kännning av ”vattenbrist” och vattenkris på något sätt, denna siffra förväntas att öka och ligga någonstans runt 56 länder till år 2025. För att sätta detta i perspektiv var det år 1990 131 miljoner människor som bodde i länder utan fullgod tillgång till vatten. Den siffran beräknas öka till 817 miljoner år 2025. Detta är alltså utöver de människor som redan lever utan tillräcklig tillgång till rent vatten av andra anledningar.³⁹

Varje år dör det närmare 5 miljoner människor på grund av orent dricksvatten. Barnadödligheten (barn mellan 0-5år) är drygt 1.5 miljoner per år på grund av orent dricksvatten. Barnadödligheten från orent dricksvatten är alltså många gånger större än andra hemskheter i världen som t.ex. HIV/AIDS⁴⁰. Organisationen WaterAid uppskattar att det bara i Indien varje år dör, i genomsnitt, 8.1 procent av alla barn som föds innan de når en ålder av 5 år på grund av sjukdomar som kommer av orent dricksvatten.⁴¹

Vatten för personligt bruk som sanitet och dricksvatten står för ungefär 10 procent av det totala uttaget av vatten i världen idag (en vanlig toalett använder tillexempel, i vissa fall, så mycket som 18 liter vatten vid varje spolning). Industrin tar i sin tur 20-25 procent för tillverkningen av diverse varor (en ny bil ”kostar” tillexempel cirka 400 000 liter vatten att producera). De resterande 65-70 procenten står jordbruket för.⁴²

För att förstå dessa siffror enklare kan vi ta kaffe som exempel. Enligt boken *Globalization of water* förbrukar världen ungefär 110 miljoner kubikmeter vatten varje år för att kunna dricka kaffe. Detta är 15 gånger mer än allt vatten som rinner genom i den holländska floden Meuse varje år och 1.5 gånger mer än allt vatten i den franska floden Rhen. Till detta ska tilläggas att båda dessa floder förser miljonstäder med rent dricksvatten.⁴³

3.2 Rätt till vatten

Kan en människa ha rätt till vatten? Innan år 1990 var de flesta lagar och förordningar som reglerade vatten inomstatliga. Med detta menas att de lagar som fanns uppkom inom staterna och inte på den internationella scenen genom olika traktat och dylikt. 1992 hände två saker

³⁸ Shiva, Vandana., *Krig om vattnet*, s.17-18

³⁹ Shiva, Vandana., *Krig om vattnet*, s.17

⁴⁰ Nordström, Anders., *Dricksvatten för en hållbar utveckling*, s.9

⁴¹ Takacs David., *Water Law for the twenty-first century*, s.260

⁴² Barlow Maude & Clarke Tony., *Blue gold – the battle against corporate theft of the world's water*, s.6-8

⁴³ Arjen Y. Hoekstra & Ashok K. Chapagain., *Globalization of Water*, s.99

som kom att förändra detta i grunden. För det första var det FN konferensen om miljö och utveckling som genom en skrivelse påpekade att vattenresurser måste skyddas och att prioritet måste ges till de mest grundläggande behoven hos människor och ekosystem. Vidare påpekade skrivelsen att utöver denna prioritet så bör de som använder vattnet betala (appropriately) för det vatten de nyttjar.⁴⁴ För det andra kom samma år (1992) den såkallade Dublinprincipen till. Detta är en princip som klubbades igenom på den internationella konferensen om vatten och miljö i den irländska huvudstaden Dublin. Principen innebär i praktiken att vatten ska ses som ett ”ekonomiskt gott” och förhoppningen var att det genom att prissätta vatten kommer leda till att människor använder vatten mer sparsamt.⁴⁵

Dessa två händelser kom att flytta vattenpolitiken från staten ut på den internationella scenen och genom detta bort från statlig kontroll och in i vad som skulle i det närmaste kunna kallas för ett laglöst tillstånd. Som ett svar på detta kom sedermera en rad internationella konventioner och traktat för att skydda de mest utsatta människorna och säkerställa att även fattiga skulle ha råd att dricka vatten i framtiden. Det mest tongivande i dessa traktat är frågan om vatten som en mänsklig rättighet.

Idag, år 2011, finns det dock fortfarande ingen mänsklig rättighet till vatten som är direkt nerskriven i någon konvention men det finns mänskliga rättigheter som i sig självt förutsätter att rätten till vatten är uppfylld. Nedan följer en redogörelse för vart i de olika internationella konventionerna som den mänskliga rätten till vatten återfinns.

I artikel 11 i den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (IKESKR) återfinns rätten till vatten i skrivelserna ”rätt till en skälig levnadsstandard” och ”rätten att vara fri från hunger (även kallad rätten till mat)”. I Artikel 12 i samma konvention återfinns rätten till vatten under ”rätten till hälsa”. Rätten till vatten återfinns även i andra konventioner som i artikel 14(2) i konventionen om avskaffande av alla slags diskriminering mot kvinnor (CEDAW) som rätten för kvinnor att ha ett ”tillfredställande levnadsförhållande, särskilt i förhållande till [...] vattenförsörjning”. Vidare finns rätten till vatten i barnkonventionen, då i artikel 24(2) som ”staternas vidtagande att med lämpliga åtgärder, bekämpa sjukdom och undernäring [...] genom att tillhandahålla näringsrika livsmedel [...] och rent dricksvatten”. Vatten är en förutsättning för liv och rätten till vatten kan därför också ses i artikel 3 av den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna (UDHR), under ”rätten till liv, frihet och personlig säkerhet”.

⁴⁴ David Takacs., *Water Law for the twenty-first century*, s.263

⁴⁵ Ibid. s.264

Rätten till vatten, eller rättigheten till vatten, är dock främst förknippad med FN dokumentet General Comment No.15 (GC15) från år 2002. En General Comment (GC) är ett dokument som i det närmaste kan kallas för ”allmänna kommentarer” om något. GC15 om rätten till vatten är alltså Allmänna kommentarer om rätten till vatten. Det är ett dokument där en kommitté, i detta fall ESK-kommittén, förtydligar hur en rättighet ska tolkas och realiserar.⁴⁶ En GC är inte en konvention och det är heller inte något dokument som en stat kan skriva på. En GC är istället ett förtydligande av de skyldigheter som staterna har i och med undertecknandet av en annan konvention (i detta fall IKESKR).

Utöver GC15 finns det en resolution 64/292 som antogs av generalförsamlingen i FN den 28e juli 2010. I Resolution 64/292 uttrycker FN liknande oro som redan återfinns i GC15 på nytt över att det idag är miljarder människor som lider av brist på vatten. Resolution 64/292 erkänner även att rätten till vatten är en förutsättning för ”ett fullt åtnjutande av liv och mänskliga rättigheter” för alla.⁴⁷ Resolutionen uppmanar alla världens stater och internationella organisationer att öka sina ansträngningar för att förverkliga den mänskliga rättigheten till vatten.⁴⁸ Resolution 64/292 förklarar, precis som GC15, att rätten till vatten härrör från rätten till en skälig levnadsstandard som återfinns i flera andra mänskliga rättighetsinstrument som i t.ex. UDHR från 1948 och IKESKR.⁴⁹ En resolution är dock heller inte en konvention, precis som en GC inte är det. En resolution är ett, av medlemmarna i FN, antagen text som kan ses som en rekommendation eller fastslagande av en princip. I relation till rätten till vatten är alltså resolution 64/292 en rekommendation och ett fastslagande att världens stater ska sträva mot en realisering av den mänskliga rättigheten till vatten men resolutionen kan inte ses som en konvention då den på inget sätt är bindande för staterna att följa.⁵⁰

Det finns alltså inte någon konvention som är bindande för staterna att följa och som explicit har en mänsklig rättighet till vatten som en egen artikel. Den mänskliga rättigheten till vatten har inte uppnått samma standardisering som andra rättigheter har i tillexempel IKESKR och de olika tolkningar som görs av konventionstexterna kan därför leda till olika utgångspunkter i realiserandet av rättigheten.

⁴⁶ OHCR., *Human rights committee – General Comments*

⁴⁷ Förenta nationerna, dokument A/RES/64/292, *The human right to water and sanitation*, para.1

⁴⁸ Förenta nationerna, dokument A/RES/64/292, *The human right to water and sanitation*, para.2

⁴⁹ Förenta nationerna., *Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna*, art. 25

⁵⁰ Nationalencyklopedin på nätet., Sökord: *resolution*

4. Analys

I detta avsnitt genomförs en idé- och ideologianalys av GC15 – den mänskliga rättigheten till vatten. Analysen är uppdelad så att först analyseras texten i GC15 med hjälp av de teoretiska verktygen. Sedan relateras GC15 till verkligheten i IMS med hjälp av det perspektiv på behov som återfinns där. Tillsist knyts analysen samman mellan de båda dokumenten.

4.1 Rättighetsperspektiv på vatten

Enligt GC15 är vatten en begränsad naturresurs och grundläggande för människors liv och hälsa. Det GC15 kallar för den mänskliga rättigheten till vatten är en förutsättning och en nödvändighet för att en person ska kunna leva ett liv i mänsklig värdighet. Dokumentet betonar vikten av att alla stater som skrivit under IKESKR tar sitt ansvar att realisera rätten till vatten för alla människor eftersom rätten till vatten är en förutsättning för att artikel 11 och 12 i konventionen ska kunna bli realiserade.⁵¹

Dokumentet inleds med en förklaring om det rådande läget i världen där det bland annat nämns att 1 miljard människor saknar grundläggande vattenförsörjning.⁵² Efter detta kommer förtydligandet att: ”Den mänskliga rättigheten till vatten berättigar alla människor till tillräckligt, säkert, acceptabelt, fysiskt tillgängligt och ekonomiskt överkomligt vatten för personligt och hushålligt bruk”⁵³. Men hur uttrycks den mänskliga rättigheten till vatten i GC15?

På grund av att GC15 har sin utgångspunkt i, eller snarare härrör från, IKESKR är det tolkningen av ESK-rättigheterna som är i fokus. Som nämnt tidigare i denna uppsats är en GC allmänna kommentarer, eller tolkningar av de rättigheter som finns i konventionen. Den tolkning som kommittén gör är tydligt fokuserade på skyldigheter i relation till de rättigheter som behandlar rätten till vatten i IKESKR.

I GC15 betonas att den mänskliga rättigheten till vatten är själva fundamentet för liv och hälsa. Just därför att vatten är den resurs som många gånger är skillnaden mellan liv och död. Dokumentet inleds med orden ”den mänskliga rättigheten till vatten”, vilket innebär att kommittén redan i inledningen betonar att vatten ska anses och tolkas som en mänsklig rättighet. De resterande sidorna i GC15 är en förklaring om hur och på vilket sätt denna

⁵¹ FN-dokument E/C.12/2002/11, General Comment No. 15 (2002), 20 January 2003, para.1

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid. para.2

tolkning ska användas samt vilka skyldigheter som konventionsstaterna har att realisera den mänskliga rättigheten.

De aspekter, rekommendationer och skyldigheter som återfinns där kan därför till en början analyseras med hjälp av de korresponderande skyldigheter som Henry Shue nämner i boken *Basic rights*. Shue menar att en rättighet innebär och i sig självt förutsätter skyldigheter för andra gentemot rättighetsinnehavaren. Han menar att det i varje basal rättighet finns tre skyldigheter som måste uppfyllas av konventionsstaten för att någon ska kunna åtnjuta det rättigheten ger rätt till. Dessa är⁵⁴:

- ✓ Skyldighet att *undvika* berövande (av rättighet).
- ✓ Skyldighet att *försvara* från berövande (av rättighet).
- ✓ Skyldighet att *hjälpa* den berövade (av rättighet).

I GC15 återfinns skyldigheten att *undvika* på flera ställen. Framst i sektionen om icke-diskriminering återfinns den i att vatten inte får användas för att diskriminera:

- Vatten får/ska inte användas för att diskriminera på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.⁵⁵

Vidare finns skyldigheten att *undvika* i paragraf 10 i dokumentet som säger att ”Rätten till vatten innehåller såväl friheter som rättigheter [...] friheterna inkluderar rätten att vara fri från störningar som till exempel rätten att vara fri från godtyckliga fränkopplingar av vatten eller fri från föroreningar i vattentillgången.”⁵⁶

Skyldigheten att *försvara* rättigheten är kanske den skyldighet som är mest närvarande i GC15. Inom denna skyldighet kan det även tolkas in många olika former av försvar för rättigheten. Ett försvar för en rättighet är i detta avseende även de krav och skyldigheter som konventionsstaterna har att realisera rättigheten. I sektionen icke-diskriminering återfinns den i texten ”Staterna bör vidtaga åtgärder för att få bort *de facto* diskriminering”⁵⁷ vilket är en förutsättning för att rättigheten i överhuvudtaget ska kunna realiseras för alla. Vidare finns skyldigheten att *försvara* i de kriterier som nämner rätten till tillgång, kvalitet och tillgänglighet i GC15 och som säger att ”*vattenförsörjningen för varje person måste vara*

⁵⁴ Se Vad är en rättighet? s.19 (Teori)

⁵⁵ FN-dokument E/C.12/2002/11, General Comment No. 15 (2002), 20 January 2003, para.13

⁵⁶ Ibid. para.10

⁵⁷ Ibid. para.14

*tillräcklig och kontinuerlig för att upprätthålla hushållsmässigt och personligt bruk*⁵⁸ och *”vattenkvaliteten för vatten till personligt bruk måste vara säkert och ha en neutral färg, lukt och smak*⁵⁹. Under kriteriet tillgänglighet finns det fyra dimensioner som behandlar såväl fysisk som ekonomisk tillgänglighet. Under ekonomisk tillgänglighet kan skyldigheten att försvara hittas i att *”såväl den direkta som den indirekta kostnaden för vatten ska vara ekonomiskt överkomlig och får inte äventyra realiseringen av andra rättigheter*⁶⁰.

I en sektion i GC15 återfinns de skyldigheter som kommittén valt att kalla för *”core obligations”* vilket alltså är de viktigaste skyldigheterna och som kommittén har ansett vara av yttersta vikt⁶¹. Här återfinns skyldigheten att försvara under tillexempel *”säkerställa att den personliga säkerheten inte riskeras*⁶² när människor hämtar vatten och *”anta vattenprogram och strategier till en överkomlig och låg kostnad*⁶³.

Skyldigheten att *hjälpa* återfinns i dokumentet under rubriken *”åtgärder och ansvar”* där kommittén uttrycker att de människor som blivit nekade vatten måste få tillgång till rättsliga medel att upprätta sin rättighet till vatten igen. Alla offer för en kränkning mot rättigheten har rätt till fullgod reparation, restaurering, kompensation, tillfredställelse samt garantier att deras rättighet inte kränks igen.⁶⁴

Det är med detta i åtanke klart att de korresponderande skyldigheter som Henry Shue nämner är förutsättningen och själva beståndsdel i en rättighet finns med genomgående i dokumentet GC15. Kommittén har uppenbarligen haft rättighetsnormerna och rättighetsperspektivet i åtanke vid skrivandet av GC15 och därför förhållit sig till vatten på samma sätt som dem kan tänkas göra vid andra rättigheter som redan blivit ansedda som mänskliga rättigheter.

Shue menar att en rättighet är en människas minsta krav på sin omgivning. I detta avseende kan kravet innebära att en mänsklig rättighet till vatten är det mest grundläggande som en människa kan kräva. I inledningen till GC15 beskrivs detta som *”Vatten [är] fundamentalt för liv och hälsa*⁶⁵. Främst för att vatten är en förutsättning för liv, men även för att vatten som en rättighet i sig självt kan innebära och tillskrivas krav. Detta krav kommer ur den mest basala rättigheten som Shue menar är kopplad till och sprungen ur människans

⁵⁸ FN-dokument E/C.12/2002/11, General Comment No. 15 (2002), 20 January 2003, para.12(a)

⁵⁹ Ibid. para.12(b)

⁶⁰ Ibid. para.12(c)

⁶¹ Ibid. para.37

⁶² Ibid. para.37(d)

⁶³ Ibid. para.37(h)

⁶⁴ Ibid. para.55

⁶⁵ Ibid. para.1

minsta moraliska åtaganden. Först när kraven och skyldigheterna är uppfyllda i en rättighet går det att diskutera att rättigheten till vatten i någon mån har blivit realiserad.

Att applicera Henry Shues idéer på GC15 innebär alltså att vi ser den mänskliga rättigheten till vatten som den lägsta formen av mänskligt krav och moral. Detta betyder i sin tur att en mänsklig rättighet till vatten måste betecknas och tolkas som en basal rättighet.

Samuel Pufendorf menade att det inom naturrätten finns 3 specifika skyldigheter som är knutna till den naturrättsliga plikten att inte skada andra (människor). Dessa skyldigheter är att:⁶⁶

- ✓ Inte skada andra.
- ✓ Inte förstöra andras egendom eller liv (naturrätten anses vara ett skydd mot detta).
- ✓ Ersätta skador om dessa uppstår och ”lämna gottgörelse”.

Precis som med skyldigheterna i Henry Shues bok, så finns de naturrättsliga plikterna presenterade i GC15. Att *inte skada andra* är ju en absolut rättighet som genomsyrar hela MR ramverket. I GC15 återfinns plikten att inte skada andra i alla de skyldigheter som kommittén anser att konventionsstaten har för att realisera rätten till vatten. Om en person inte får rätten till vatten realiserad innebär det såväl direkt som indirekt att personen kommer till skada.

Att *inte förstöra andras egendom eller liv* och att *ersätta skador om dessa uppstår* är också inskrivna av kommittén på samma sätt som att hjälpa och försvara rättighetsinnehavaren är inskrivet. Med detta kan det dras några snabba slutsatser. De korresponderande skyldigheterna som återfinns i GC15 kan även anses vara naturrättsliga plikter. De naturrättsliga plikterna som återfinns i GC15 kan med det anses vara en del i ett större rättighetsperspektiv som genomsyrar dokumentet.

Samuel Pufendorf menade att en människas rättighet, till sig själv och till det minsta för att överleva, inte får tas ifrån henne då det innebär att hon tappar hela eller delar av sin mänsklighet. Rättigheten kommer inifrån henne själv och skapar därför skyldigheter och plikter mot henne själv. Rättigheten i GC15 är därmed att anse som en rättighet människan har för att hon är människa. Rätten till vatten är därför även genom en analys med naturrätten som motpol att anse som en basal rättighet.

Den tolkning som kommittén gör i GC15 härrör från rättigheterna i IKESKR medan Henry Shues rättighetsanalys görs med utgångspunkt i ICCPR. Som nämnt tidigare i diskussionen kring rättighetsperspektiven gör detta att tolkningarna kan gå isär på vissa

⁶⁶ Se *Naturrätten – där rättigheter får mening?* s.18 (Teori)

punkter beroende på hur konventionerna är skrivna. Genom den skillnad som nämndes i teorikapitlet kan det konstateras att IKESKR artikel två nämner att vissa U-länder "får" välja om de ekonomiska rättigheterna ska gälla icke-medborgare. Detta får vissa konsekvenser i tolkningen av rättigheten som den uttrycks i GC15. De skyldigheter som återfinns i GC15 gäller alla, men de *ekonomiska skyldigheterna* som handlar om hur stater ska hantera en ekonomisk aspekt på vatten lämnar på grund av artikel två i IKESKR, ett tolkningsutrymme.

För att minska detta tolkningsutrymme och för att "*undanröja all tvivel*"⁶⁷ skriver kommittén i GC 15 att:

- "Kommittén vill betona att det särskilt åligger stater som är parter, och andra aktörer i stånd att medverka till, att ge internationellt bistånd och samarbete, särskilt ekonomiska och tekniska, som gör det möjligt för utvecklingsländerna att uppfylla sina grundläggande skyldigheter"⁶⁸

IKESKR artikel två nämner att U-länder har möjlighet att välja bort icke-medborgare vid realiseringen av de ekonomiska rättigheterna.⁶⁹ Ingenstans nämns det att I-länder får välja bort varken medborgare eller icke-medborgare vid realiseringen av rättigheterna i konventionen. Frågan är dock hur mycket ansvar en stat, I eller U land, kan krävas på när så kallade papperslösa (människor utan medborgarskap) behöver hjälp att betala för sitt vatten för att få sin rättighet realiserad. Kommittén har uppenbarligen varit medveten om detta och därför i GC15 nämnt att "*om en stat är ovillig att använda alla sina tillgängliga resurser för att realisera rätten till vatten, står staten i direkt strid med sina skyldigheter i IKESKR*". Skyldigheterna i dokumentet är alltså även dem att beteckna som absoluta, som inte går att frångå. Om en konventionsstat ändå kränker rätten till vatten, så är det att anse som en direkt kränkning mot de åtaganden som konventionsstaten har i IKESKR.

Förutom detta nämner dock GC15 egentligen ganska lite om de ekonomiska aspekterna på vatten och även om ordvalet "*ekonomiskt överkomligt vatten*" återfinns på ett flertal ställen så finns det ingen definition i dokumentet av vad som är just "*ekonomiskt överkomligt*". Det som nämns om detta är att "*lämplig prispolitik innefattar billigt eller gratis vatten*"⁷⁰ samt "*all betalning av vatten måste vara baserad på vad som kan anses vara skäligt*"⁷¹ men vad

⁶⁷ FN-dokument E/C.12/2002/11, General Comment No. 15 (2002), 20 January 2003, para.38

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Se *Vad är en rättighet?* s.19 (Teori)

⁷⁰ FN-dokument E/C.12/2002/11, General Comment No. 15 (2002), 20 January 2003, para.27

⁷¹ Ibid.

som är skäligt eller vad billigt vatten innebär är inte inskrivet. En tolkning, utifrån ett sådant perspektiv, blir därför att på grund av att rätten till vatten har sin utgångspunkt i rättigheterna i IKESKR så har inte kommittén haft möjligheten att i GC15 göra en större och djupare tolkning av den ekonomiska aspekten än vad som är fallet.

Rättigheten till vatten uttrycks alltså som en basal rättighet och som en förutsättning för liv i GC15. Den är att anse som en mänsklig rättighet med absoluta skyldigheter gentemot konventionsstaterna till IKESKR. Dokumentet är skrivet med ett rättighetsperspektiv och innehåller de skyldigheter och krav som en rättighet i allmänhet gör. Vad händer med tolkningen av rättigheten om ett annat perspektiv används? Vilka konsekvenser får ett annat perspektiv på den mänskliga rättigheten till vatten som den uttrycks i GC15?

4.2 Behovsperspektiv på en rättighet

Abraham H. Maslow menade att människan alltid strävar efter att uppfylla sig själv och tillgodose sitt behov. De behov som Maslow menar att människan har, har ställts upp i en trappa med det viktigaste behovet längst ner (här gestaltat högst upp). Behoven är:⁷²

- Fysiologiska behov som mat och vatten.
- Behov av säkerhet och trygghet.
- Behov av grupptillhörighet och kärlek.
- Behov av erkännande och självkänsla.
- Behov av självförverkligande.

Det fysiologiska behovet är det behov som Maslow anser vara viktigast för liv. Det fysiologiska behovet kan med andra ord anses vara ett basalt behov. Han anser även att det är det basala behovet som styr alla andra behov eftersom utan att människan har det behovet tillgodosett så kan hon inte komma högre på ”trappan” och få andra behov tillgodosedda.

GC15 nämner aldrig begreppet behov explicit. Dock nämner dokumentet att en mänsklig rättighet till vatten är en förutsättning för att ”säkerställa en tillräcklig levnadsstandard, speciellt på grund av att det är en av de mest fundamentala villkor för överlevnad”⁷³. En basal rättighet, som rätten till vatten i GC15 har identifierats som, innebär att en parallell kan dras till ett basalt behov. En tolkning utifrån Maslow och den behovsteori som han är fader till, är att eftersom vatten är en förutsättning för livet självt så är vatten också ett behov som en människa måste få tillgodosett – alltså ett basalt behov. Om inte vatten vore ett basalt behov,

⁷² Se *Behovsperspektiv*, s. 21 (Teori)

⁷³ FN-dokument E/C.12/2002/11, General Comment No. 15 (2002), 20 January 2003, para.3

vore det heller inte att anse som en basal rättighet som är fundamental för livet. Detta är dock mindre viktigt. Det som istället är intressant med en diskussion kring en mänsklig rättighet kontra ett mänskligt behov är hur rätten till vatten har tolkats av andra.

I dokumentet IMS, som är utgivet efter WWF5 och är en sammanställning av vad de närvarande staterna delar för syn kring vatten⁷⁴, återfinns också diskussionen kring vatten som en mänsklig rättighet men på litet annorlunda sätt än i GC15. I IMS paragraf 15 står det:

- ”Vi erkänner diskussionerna inom FN systemet angående de mänskliga rättigheterna och tillgången till säkert dricksvatten och sanitet. Vi erkänner att tillgång till säkert dricksvatten och sanitet är ett grundläggande mänskligt behov”⁷⁵ (understruken ordet för att förtydliga)

Tillskillnad från GC15 nämner alltså IMS inte vatten som en mänsklig rättighet utan istället erkänns vatten som ett mänskligt behov. Detta skapar en typ av spänningsförhållande mellan de två dokumenten då vatten anses som en rättighet i den ena och som ett behov i det andra.

Verkligheten som här blir tydlig är att det finns olika sätt att tolka vatten. Detta innebär att tolkningen av vatten måste tillskrivas ganska stor vikt. Där den mänskliga rättigheten till vatten i GC15 innebär att människor ska få en *rättighet* tillgodosedd så innebär paragraf 15 i IMS istället att staterna erkänner att människor ska få det grundläggande *behovet* tillgodosett – men människor har inte *rättigheten* att få behovet tillgodosett. Med användandet av det perspektiv på behov som Maslow har så finns det inget i ett behov som förutsätter skyldigheter eller krav på någon annan, som det gör med rättigheter enligt Shue och Pufendorf. Detta får konsekvensen att när vatten tolkas som ett behov och inte som en rättighet så omintetgörs de rättsliga medel som en människa har att kräva vatten av en konventionsstat.

Skillnaden mellan att tolka något för en rättighet eller ett behov kan även anses vara att rättigheten i sig självt innebär ett absolut minsta krav, något som människan verkligen *har* för att hon är människa. Att tolka samma sak för ett behov innebär att hon inte har detta krav utan att vatten är en förutsättning för att hon till exempel ska *kunna* leva ett bra liv, och inte att hon *ska* göra det. Alltså kan en tolkning av rättigheten för ett behov, enligt en partiell tolkning av Maslows behovsteori, innebära att människan inte har samma skydd som hon har vid en rättighet till något. Maslow menade även att vatten är en fundamental del i det mänskliga livet och därför en förutsättning för livet självt. Med en sådan utgångspunkt innebär att tolka vatten

⁷⁴ World Water Council., *Istanbul Ministerial Statement*, 22 mar 2009, para.15

⁷⁵ Ibid. para.15

som ett behov att även om de skydd som en människa har i en rättighet till vatten inte finns kvar så är det trots allt så att det minsta behovet direkt kan härledas till rätten till liv, som i sig är en mer erkänd rättighet än vatten.

Därmed går det att diskutera vidare kring varför staterna i IMS väljer att nämna vatten som ett behov och inte som en rättighet. I dokumentet återfinns förutom denna motsättning även vissa likheter med GC15. I paragraf 11 står det skrivet ”*Vi strävar efter att förbättra vatten-relaterade övervakningssystem och se till att användbar information görs fritt tillgänglig för alla berörda befolkningar, inklusive för grannländer.*”⁷⁶ vilket direkt kan jämföras med GC15 där det står ”*Individer och grupper bör ges full och lika tillgång till information om vattentjänster, vatten och miljö som innehas av offentliga myndigheter eller av tredje part*”⁷⁷. Skillnaden mellan dokumenten, och från vilka som skrivit dem, är alltså inte gjord utifrån helt olika utgångspunkter. Den skillnad som dock är tydlig är att IMS i det närmaste kan anses vara skrivet utifrån idén om att människans behov av vatten är starkare än hennes rätt till vatten. Detta kan innebära att staterna i IMS inte har varit villiga att använda ordet rättighet eftersom det direkt innebär krav och skyldigheter som staterna måste uppfylla i IKESKR. Detta är dock något av en spekulering eftersom inget i dokumentet ens nämner varför denna gränsdragning har gjorts eller varför dem anser det vara bättre att tolka vatten som ett behov än en rättighet.

Hur den mänskliga rättigheten till vatten har uttryckts i GC15 har identifierats genom en analys av skyldigheterna som kommer av rättigheterna i IKESKR och som återfinns i dokumentet. När innehållet i skyldigheterna sedan har diskuteras utifrån några olika avsatser eller perspektiv går det därför att diskutera de slutsatser som kommer med detta.

För att förtydliga begripligheten i dokumentet är rättigheten i GC 15 relaterad till en omgivande social praktik.⁷⁸ Denna ”sociala praktik” är att anse som den utgångspunkt som kommittén har haft vid tolkandet av den mänskliga rättigheten till vatten. Förhållandet mellan de rättigheter som styr tolkningen i GC15 och de influenser som med utgångspunkt i Henry Shue och Samuel Pufendorf blivit tydliga, tyder på att kommittén har haft ett rättighetsperspektiv och ett på förhand givet sätt att tolka rättigheten. När sedan den rättighetsdiskussion som förs i GC15 ställs mot den verklighet, eller de sätt som staterna ser på verkligheten, i IMS paragraf 15 blir tolkningen av rättigheten annorlunda.

⁷⁶ World Water Council., *Istanbul Ministerial Statement*, 22 mar 2009, para.11

⁷⁷ FN-dokument E/C.12/2002/11, General Comment No. 15 (2002), 20 January 2003, para.48

⁷⁸ Detta i enlighet med metoden idé och ideologianalys. Mer läsning om detta finns på s. 7-9 i uppsatsen.

5. Resultat och slutkommentarer

Syftet med detta arbete har varit att gå djupare ner i GC15 för att hitta om det finns någon motsättning mellan att beteckna vatten som en mänsklig rättighet där och som ett mänskligt behov som staterna gör i IMS.

Den frågeställning som analysen har gjorts utifrån är: *Vad innebär ett behovsperspektiv kontra ett rättighetsperspektiv för tolkningen av den mänskliga rättigheten till (dricks-) vatten som den uttrycks i GC15?*

Frågeställningen kan här anses vara delvis besvarad och delvis obesvarad. Detta för att det finns många olika sätt att tolka rättigheter på och det finns än fler olika sätt att tolka ett behov på. I arbetet har det framkommit att det i GC15 återfinns de skyldigheter och krav som kommer med att tolka något för en rättighet. Utgångspunkten för kommittén bakom GC15 har och måste därför ha varit att rättigheten till vatten återfinns i IKESKR och att dokumentet är, som hävdats tidigare, skrivet utifrån ett rättighetsperspektiv. IMS i sin tur innebär att vatten kallas för ett behov istället för en rättighet och utifrån en analys med hjälp av Maslows behovsteori innebär detta att de skyldigheter och krav som återfinns i rättigheten till vatten försvinner. En större slutats än så går tyvärr inte att dra eftersom att personerna bakom IMS inte nämner varför vatten anses som ett behov.

Att en stat applicerar ett behovsperspektiv vid tolkningen av rättigheten innebär egentligen därför ingenting så länge staten inte är en konventionsstat till IKESKR. Om det är en konventionsstat så kan det hävdas att den bryter mot konventionen och därigenom kan ställas till svars för sina handlingar. Sedan hur detta fungerar i praktiken är svårare att förutse.

För att försöka dra en mer djup slutsats än så kan det nämnas att när vatten betecknas som en rättighet är vatten i det närmaste lika absolut som rättigheten till liv är i UDHR. Att tolka rättigheten till vatten som ett behov kan dock innebära att de stater som skrivit under IKESKR ”får” en möjlighet att realisera rättigheterna i konventionen utan att explicit realisera rättigheten till vatten. Därmed blir IKESKR något vingklippt då vatten, som hävdats genom hela denna uppsats, är fundamentalt för mänskligt liv och välmående. Vidare kan det vara så att de stater som ännu inte skrivit under IKESKR inte vill beteckna vatten för en rättighet då det skapar motsättningar i hur rättigheten ska realiseras.

Denna uppsats har även syftat till att besvara några mindre delfrågeställningar som är:

1. Vad innebär ett behovsperspektiv på dricksvatten?
2. Vad innebär ett rättighetsperspektiv på dricksvatten?
3. Är dessa två perspektiv förenliga med varandra?
4. Hur uttrycks den mänskliga rättigheten till vatten i GC15?

1 och 2 kan anses besvarade genom att huvudfrågeställningen är diskuterad här ovan. I fråga om ett behovsperspektiv och ett rättighetsperspektiv på dricksvatten är förenliga med varandra finns det vissa kommentarer som kan nämnas.

Vatten tolkas olika på grund av olika anledningar. Det som denna uppsats har kommit fram till är att det finns en stor skillnad i att tolka en rättighet för en rättighet och för ett behov i vissa avseenden, men det finns samtidigt stora likheter mellan begreppen. En stat kan välja om den vill tolka en rättighet för ett behov men den kan inte välja att tolka ett behov för en rättighet. Så svaret är egentligen både ja och nej beroende på vem eller vilka det är som gör tolkningen.

Hur den mänskliga rättigheten till vatten uttrycks i GC15 är det som är mest klarlagt i denna uppsats. Vatten är att anse som en mänsklig rättighet som är sprungen ur många andra mänskliga rättigheter. Frågan är varför vatten inte är nerskriven i en egen konvention, eller som ett tilläggsprotokoll i IKESKR, istället för tolkad ur de redan nerskrivna rättigheterna. Kanske beror detta på att vatten betecknas så olika som det gör och tolkas med så vitt skilda perspektiv? Kanske är det svårt att få stater att skriva under en sådan konvention eller ett sådant tilläggsprotokoll på grund av att rättigheten till vatten innebär utökade krav och skyldigheter? Detta har denna uppsats inget svar på.

Så länge det inte finns en konvention som explicit har den mänskliga rättigheten till vatten inskriven är det svårt att hävda rätten till vatten som lika viktigt som andra delar av de mänskliga rättigheterna. Även om människor saknar fullgod tillgång till vatten och att människor faktiskt fortfarande år 2011 dör i törst så är den internationella lagstiftningen långt bakom själva problemet. Vissa ljuspunkter finns dock till exempel i de millenniemål som ska vara uppfyllda till år 2015. Vatten nämns inte heller här explicit som en del av målen men har istället tolkats in under målet att ”extrem fattigdom och svält ska utrotas”. Huruvida dessa mål kommer att bli uppfyllda eller inte är en fråga för framtiden men sedan 1990 har andelen

människor som har tillgång till rent dricksvatten ökat från 77 procent till 87 procent så trenden är på väg åt rätt håll.⁷⁹ I alla fall när det gäller dricksvatten.

Trots att vatten är förutsättningen och själva grundbulten för liv så verkar det vara oerhört svårt att nämna vatten. Vare sig det är i millenniemålen eller i IMS, i GC15 eller i något annat officiellt dokument. Känslan är att vatten är viktig för alla men ingen vågar riktigt ta tag i taktpinnen och tillsist våga ge vatten den status som krävs. Status som en icke ifrågasatt fundamental mänsklig rättighet för alla.

⁷⁹ Millenniemalen.nu, ”Säkra en miljömässigt hållbar utveckling – Fler har tillgång till rent vatten”

6. Referenser

5.1 Litteratur

Bergström, Göran & Boréus Kristina., 2005, *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Kapitel 4: Idé- och Ideologianalys, Andra upplagan, Studentlitteratur AB.

Hayden, Patrick., 2001, *The philosophy of human rights*, First edition, Paragon House.

Pufendorf, Samuel., 2001, *Om de mänskliga och medborgerliga plikterna enligt naturrätten*, Första upplagan, översatt av Birger Bergh, Lund, Stiftelsen Cityuniversitetet.

Ishay, Micheline R., 2008, *The history of human rights*, Andra upplagan, University of California press.

Shue, Henry., 1980, *Basic Rights; Subsistence, affluence, and U.S. Foreign Policy*, First Edition, Princeton University Press.

Cervone, Daniel., 2008, *Personality, theory and research*, 10th edition, NJ:Wiley.

Nordström, Anders., 2005, *Dricksvatten för en hållbar utveckling*, Första upplagan, Studentlitteratur.

Barlow Maude & Clarke Tony., 2002, *Blue gold – the battle against corporate theft of the world's water*, First edition, Earthscan Publications Ltd.

Shiva Vandana., 2003, *Krig om vattnet; Plundring och profit*, Första upplagan, Ordfront.

Takacs David., 2010, *Water Law for the twenty-first century*, First Edition, Routledge.

Arjen Y. Hoekstra & Ashok K. Chapagain., 2008, *Globalization of Water; Sharing the planets freshwater resources*, First edition, Blackwell Pub.

Abraham H. Maslow., *A theory of human motivation*, Originally Published in *Psychological Review*, 50, 370-396, 1943, [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.altruists.org/f62>.
Hämtdatum: 2012-01-04.

5.2 Övrigt

Nationalencyklopedin på nätet., Sökord: *Resolution*, [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/resolution>. Hämtdatum: 2011-12-27.

Nationalencyklopedin på nätet., Sökord: *Naturrätt*, [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.ne.se/naturr%C3%A4tt>. Hämtdatum: 2011-12-27.

OHCRs hemsida., *Human rights committee – General Comments*, [Elektronisk]Tillgänglig: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm>. Hämtdatum: 2011-12-2.

Kela.fi hemsida., *På Svenska/Om FPA/ Lagar och anvisningar/Internationella organ/FN:s ESK-kommitté*, [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.kela.fi/in/internet/svenska.nsf/NET/070410164138MF?OpenDocument>. Hämtdatum: 2012-01-04.

Millenniemaalen.nu., ”*Säkra en miljömässigt hållbar utveckling – Fler har tillgång till rent vatten*”, [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.millenniemaalen.nu/sakra-en-miljomassigt-hallbar-utveckling/ fler-har-tillgang-till-rent-vatten/>. Hämtdatum: 2012-01-04.

Förenta nationerna., dokument E/C.12/2002/11, General Comment No. 15 (2002), *The right to water* (arts. 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 20 January 2003. [Tillgänglig: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/a5458d1d1bbd713fc1256cc400389e94/\\$FILE/G0340229.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/a5458d1d1bbd713fc1256cc400389e94/$FILE/G0340229.pdf), 2012-01-04]

World Water Council., *Istanbul Ministerial Statement*, 22 mar 2009, [Elektronisk]Tillgänglig: http://www.emwis.org/documents/meetings/events/selected-events-5th-world-water-forum-istanbul-36778/WWF5_Istanbul-Ministerial-Statement_EN.pdf/download/1/Istanbul-Ministerial-statement_22_3_09.pdf, 2012-01-04]

Förenta nationerna., *Universal declaration of human rights*, Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948, [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.un.org/events/humanrights/2007/hrphotos/declaration%20_eng.pdf. Hämtdatum: 2012-01-05.

Förenta nationerna., *Internationella konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna*, New York, 16 december 1966, [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.manskligarattigheter.gov.se/dynamaster/file_archive/060505/fa60247e4d4729d44afe2354639cc316/Konventionen%20om%20medb%20och%20pol%20r%E4ttigheter.pdf. Hämtdatum: 2012-01-05.

Förenta nationerna., *Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*, Generalförsamlingen resolution 2200A (XXI) den 16 december 1966, [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.humanrights.se/upload/files/2/MR-instrument/IKESKR.pdf>. Hämtdatum: 2012-01-05.

Förenta nationerna, dokument A/RES/64/292, *The human right to water and sanitation*, 28 July 2010, [Tillgänglig: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/479/35/PDF/N0947935.pdf?OpenElement>, 2012-01-04]